

Міністерство культури і туризму України
Управління культури і туризму Рівненської облдержадміністрації
**Національний
історико-меморіальний заповідник
«Поле Берестецької битви»**

БЕРЕСТЕЦЬКА БИТВА В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

**Матеріали
науково-практичної конференції,
присвяченої 360-річчю
Берестецької битви**

Міністерство культури і туризму України
Управління культури і туризму Рівненської облдержадміністрації

**Національний
історико-меморіальний заповідник
«Поле Берестецької битви»**

**БЕРЕСТЕЦЬКА БИТВА
В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ**

*Матеріали науково-практичної конференції,
присвяченої 360-річчю Берестецької битви*

м.Рівне-2011

Збірник тез науково-практичної конференції «Берестецька битва в історії України», присвяченої 360-річчю Берестецької битви. У поданих матеріалах досліджуються нові аспекти яскравої, героїчної і водночас трагічної сторінки національної історії періоду Визвольної війни українського народу під проводом Богдана Хмельницького.

Видання розраховане на дослідників, науковців, викладачів, студентів, вчителів та учнів, усіх, хто цікавиться історією України.

Упорядники — **Леонід Галабуз, Олександр Борисюк**

На першій сторінці обкладинки —

малюнок проекту меморіалу на Журавлісі.

Додаток до «Почаївського листка», №18, 1914 рік

Мову та стиль авторів збережено

Автори несуть відповідальність за достовірність викладених фактів

Комп'ютерний набір — **Олена Сергєєва**

Макетування, верстка, дизайн обкладинки —
Анатолій Мізерний

Надруковано з готових фотоформ СПД ФО Нестеров С.Б.
м.Рівне, вул. Соборна, 3/28 Наклад — 300 примірників

ТРЕМБИЦЬКИЙ А.М., ТРЕМБИЦЬКИЙ Андрій

Деякі аспекти історії козацтва у маловідомій праці Євфимія Сіцинського
«Гектор Кам'янецької фортеці»142

ТРЕМБИЦЬКИЙ А.М.

Національно-визвольна війна українського народу середини XVII століття
у працях Володимира Січинського145

ЧЕРГІК Н.Ю.

Із досвіду будівництва кахляних груб в експозиційних об'єктах історико-культурного
комплексу «Запорозька Січ» Національного заповідника «Хортиця»152

ЧИРСЬКА М.В.

Увіковічнення пам'яті героїв під Берестечком156

ШМИГОЛЬ Л.О.

Городові отамани Чигирини 1648–1657 років158

ШОСТАК-ТЮФАНОВА Н.М.

Тема козацтва в житті і творчості Лесі Українки161

ЯРЕМЧУК О.

Перші серед багатьох162

ЯРМУСЬ В.

Земля легенд166

ЯЩУК В.

Пам'ять, що спонукала до визвольних дій170

більше відмінну від історії Московщини. Він має свої традиції, свою мову, окрему від московської й польської, має виразну індивідуальність, за яку бореться. Історія не повинна забувати, що до Петра I. той народ, який ми нині називаємо рутенами, звався руським, або русинами і його земля звалася Руссю і Рутенією, а той народ, який ми нині звемо руським, звався москвинами, а їх земля — Московією. В кінці минулого століття всі у Франції і в Європі добре вмели відріжнати Русь від Московії». (9, с. 220) На жаль, зазначає Володимир Січинський, — це був «останній, шляхетний голос Західної Європи другої половини XIX ст. про українську справу, останнє пригадування про Українців! Пізніше прийшла найтемніша сторінка «віку гуманізму», коли Європа почала забувати про нас...». (9, с. 221)

Варто зазначити, що висвітлення В.Січинським у своїх працях найкращих рис українців та «недружелюбні» висловлювання щодо росіян, які загарбали українські землі, не минулися йому даром. Советська влада назвала його «зрадником», «запроданцем», «службою імперіалізму» та «буржуазним націоналістом», а КДБ у 1973 р. занесло його разом із Є.Січинським (батько В. Січинського — А.Т.), І. Огієнком, С. Єфремовим, І. Дзюбою, І. Світличним, М. Мушинкою та іншими (всього 50 прізвищ), до «чорних списків» українських авторів, яких науковцям було заборонено цитувати. (2, с. 91)

Подолянин В.Січинський, незважаючи на всі життєві перипетії і долю скитальця-емігранта, на намагання більшовизму, знищити або перекрутити історію України, турбувався про збереження славної історії України, адже він добре розумів, що зрусифікований український читач не завжди може віднайти та отримати необхідну літературу. Висвітлюючи у своїх історичних працях ті чи інші аспекти Національно-визвольної війни українського народу середини XVII ст., він лише підтверджував свій високий рівень тогочасного наукового опрацювання матеріалів з української історії. Всі наукові праці В.Січинського й досі залишаються цінним наративним джерелом для сучасних науковців, істориків, краєзнавців й усіх тих, хто любить і вивчає історію рідного краю.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Кейван І. Володимир Січинський: Архітект, митець-графік, мистецтвознавець, дослідник. Торонто: Євшан зілля, — 1957. С. 65., 21 л. іл.
2. Мушинка М. Колеса крутяться... Книга І. — Спогади: До 60-ліття з дня народження та 40-ліття наукової діяльності. Пряшів: Фондація «Карпати», — 1998. С. 199.
3. Січинський В. Б.Хмельницький і Москва//Свобода (Нью-Йорк). — 1954. — № 26-28.
4. Січинський В. Венецький посол про Україну: До 300-літнього ювілею//Крила (Нью-Йорк). — 1952. — № 3. С. 15-18.
5. Січинський В. Крехів [Львівської обл.]//Життя і знання (Львів). — 1934. — № 3. С. 84-87, іл. — Передр. в часопису «Америка» (Філадельфія). — 1934. — № 40-42.
6. Січинський В. Українська культура: Альбом 35 табл. Франкфурт, — 1949. С. 8, 35., іл.
7. Січинський В. Чужинці про Україну//Вітчизна. — 1990. — № 12; — 1991. — № 1-3, 6, 7, 12; — 1992. — № 2, 3, 12; УІЖ. — 1991. — № 3, 4, 6; Україна. — 1991. — № 6-13, 15-22, 24-26.
8. Січинський В. Чужинці про Україну: Вибір з описів подорожей по Україні та інших писань чужинців про Україну за десять століть. Львів: Червона калина, — 1938. С. 212, 12., іл.
9. Січинський В. Чужинці про Україну: вибір описів подорожей по Україні та інших писань чужинців про Україну за десять століть. К.: Фірма «Довіра», — 1992. С. 255.

ЧЕРГІК Н.Ю.,

**науковий співробітник Національного заповідника «Хортиця»,
відділ «Запорозька Січ»,
м. Запоріжжя**

ІЗ ДОСВІДУ БУДІВНИЦТВА КАХЛЯНИХ ГРУБ В ЕКСПОЗИЦІЙНИХ ОБ'ЄКТАХ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО КОМПЛЕКСУ «ЗАПОРОЗЬКА СІЧ» НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАПОВІДНИКА «ХОРТИЦЯ»

*В роботі висвітлено досвід зведення діючих кахляних груб в історико-культурному комплексі
«Запорозька Січ». Ключові слова: груба, кахля*

Піклуючись про відтворення історичної пам'яті та повернення до багатовікових традицій запорозького козацтва на території Національного заповідника «Хортиця» було створено історико-культурний комплекс «Запорозька Січ». Будівництву передувала кропітка науково-дослідна та архітектурно-проектна робота. Дана «Січ» займає площу 3,5 га. Вона не є копією жодної з Запорозьких Січей. Це узагальнений збраз козацької столиці, покликаний дати сучасникам цілісне уявлення про таке унікальне явище, яким було в історії України запорозьке козацтво. На «Січі» представлено головні будівлі, притаманні Запорозьким Січам: Церква, Курені, Будинок Кошового отамана, Канцелярія, Військові Скарбнички, Школа, Пушкарня. На передмісті: Кузня, Гончарня, Шинок та «Грецька хата» для заїжджих гостей. У відповідності до методики побудови музейних експозицій, співробітниками Національного заповідника «Хортиця», членами спілки художників України і Спілки Народних майстрів Запорозької області були розроблені: «Наукова концепція музейно-експозиційних об'єктів

історико-культурного комплексу «Запорозька Січ», «Тематичні структури» та «Тематико-експозиційні плани» на кожний експозиційний об'єкт комплексу «Запорозька Січ», ескізні проекти інтер'єрів та екстер'єрів тощо. Почесне місце більшості інтер'єрів названих об'єктів займають кахляні груби. Про досвід зведення трьох із них ми розкажемо в даній статті.

Одразу ж зазначимо, що мова піде не про реставраційну реконструкцію не збереженої але колись існуючої груби, а про зведення діючих груб в експозиційних об'єктах які є новобудовами (будівництво історико-культурного комплексу «Запорозька Січ» розпочато у 2004 році).

Оскільки Національний заповідник «Хортиця» до цього часу не мав досвіду зведення діючих кахляних груб, для втілення проекту нам важливо було знати: наскільки сталими були розміри і форми кахляних груб, якими були пропорції верхніх та нижніх ярусів, як формувався пічний набір для груби з точки зору співвідношення орнаментів, як кріпились кахлі до корпусу печі або груби, як декорувались шви між кахлями? Відповіді на ці питання ми намагались знайти в роботах, що розкривають методи відтворення або реконструкції кахляних груб XVII-XVIII ст., описують такий досвід, або містять факти чи обґрунтовані висновки щодо розмірів, форм, принципів декорування і кріплення пічних кахлів XVII - XVIII ст.

Серед таких робіт труди Спегальського Ю.П., архітектора, археолога, реставратора, члена Державної інспекції охорони пам'яток, наукового співробітника Академії архітектури СРСР: «Опыт реконструкции русских изразцовых печей XVII века (по находкам в Пскове)», «О некоторых приёмах устройства отопительных печей XVII в. (по находкам в Пскове)» (1968 р.) — в яких Спегальський Ю.П. описав оригінальну спробу відтворити устрій та загальний вигляд кахляного орнаментального декору давньоруських груб, спираючись на псковські знахідки. (1, 54-57, 128-139)

Немцова Н.І., архітектор об'єднання «Реставрація», в ряді публікацій: «Реконструкция изразцовых печей в доме Сапожникова в Гороховце» (1985 р.), «Русские изразцовые печи XVII - XIX веков» (1986 р.), «Об эволюции архитектуры русских изразцовых печей XVII - XVIII вв.» (1989 р.) — аналізує кахляні груби XVII - XIX ст. Росії, зосереджуючись на методах їх реставрації, реконструкції або консервації. (8; 9)

Масліх С.О., архітектор, автор книги «Русское изразцовое искусство XV - XIX веков» (1976 р., 1983 р.). В альбомі розміщені зображення (фотографії або кольорові реконструкції) більше трьохсот зразків кахлів та кахляних груб з каталожними даними про датування, місце виявлення, продукування, експонування цих артефактів. Інформативно важливими для нас стали вказівки щодо розмірів зображених кахлів та груб. (7)

Тищенко О.Р., автор книги «Історія декоративно-прикладного мистецтва України (XIII - XVIII ст.)» (1992 р.), окрему увагу приділяє основним тенденціям розвитку українських кахлів та кахляних груб, звертає увагу на зміни їх форм, розмірів, орнаментів. (14)

Гугля В.І., завідувач відділу «Суботівський історичний музей» Національного історико-культурного заповідника «Чигирин», автор серії статей про технологію виготовлення та орнаментацию пічних кахлів середини другої половини XVII ст., виявлених в ході археологічних досліджень у с. Суботіві. В статті «Кохляна піч XVII століття: реконструкція» (1999 р.), написаній в парі з Оленою Гуглею, на підставі археологічних досліджень в Суботіві та на Подолі, етнографічних досліджень Вовка Ф., описує технологію биття варистої печі і обкладання її кахлями. (3)

Технології зведення огрівальних печей та кахляних груб зокрема присвячені специфічні видання такі як: «Печи. Камини. Популярная энциклопедия» (1999 р.), «Как построить печь, камин, баню» (автори Літавар В.В., Кайданов Г.Л., 1999 р.), «Печи и камини» (автор Коробейников А., 2000 р.). (5; 6; 10)

Баранова С.І., завідувачка відділу фондів Державного художнього історико-архітектурного і природно-ландшафтного музею-заповідника «Коломенське», в монографії «Москва изразцовая» (2006 р.) розповідає про технологію створення кахлів, види кахлів московського виробництва, осередки їх продукування, способи декорування, зазначає нюанси реконструкції та реставрації кахляних груб в палацах Москви і Підмосков'я. Корисною для нас виявилась інформація про те, що груба могла існувати не більше як півстоліття. Навіть викладена із якісної цегли, вона вигорала через 20-25 років. Таку грубу замінювали. Тож, жодна із кахляних груб XVII - XVIII ст., представлених в музейних експозиціях України і Росії, не дійшла до нашого часу у своєму першотворному вигляді. Якщо брати їх за зразок, то слід враховувати і те, що під час перекладки старої груби її кахлі частково використовували для нового облицювання, т.ч. поєднуючи кахлі XVII і XVIII ст. на тілі нової груби. Крім того, якщо груба «переселялась», наприклад з монастирських будівель до експозицій музеїв, вона могла втратити первинні параметри (зменшитись по висоті або ширині) для того, щоб вписатися в новий простір. (2, 252, 263)

Колупаєва А., кандидат наук з мистецтвознавства, співробітник Інституту народознавства НАН України, в роботі «Українські кахлі XVI - початку XX ст. Історія, Типологія, Іконографія. Ансамблевість» (2006 р.) подає розгалужену класифікацію пічних кахлів та архітектурно-декоративних елементів для кахляних груб, а також узагальнену схему будови кахляної груби. (4)

Із досліджень названих авторів виходить, що кахляна груба є малою архітектурною формою, пропорції якої запозичені з архітектури фортечної стіни. В зв'язку із цим, груби традиційно складались з трьох частин: трохи розширеної невисокої цокольної частини (в якій окремо можна виділити плінтус), вужчої високої верхньої частини та завершального ряду. Кожна частина пластично виокремлювалась одна від одної. Переходи від нижнього до верхнього рівня в один-чотири уступи оформлялись профільованими кахлями (карнизами, поясами, валиками). Відповідно до форм груб виготовлялись кахлі різних типів: стінні (для облицювання стінок груби), поясові (для утворення перехідних поясів між ярусами), карнизні (для завершального ряду груби); та архітектурно-декоративні елементи: «городки», «ніжки», підзори, перемички, вставки. В залежності від історичного періоду та стилістичного спрямування, композиція кахляних груб могла набувати ускладнення і доповнюватись балясинами, колонами, портиками, вазонами.

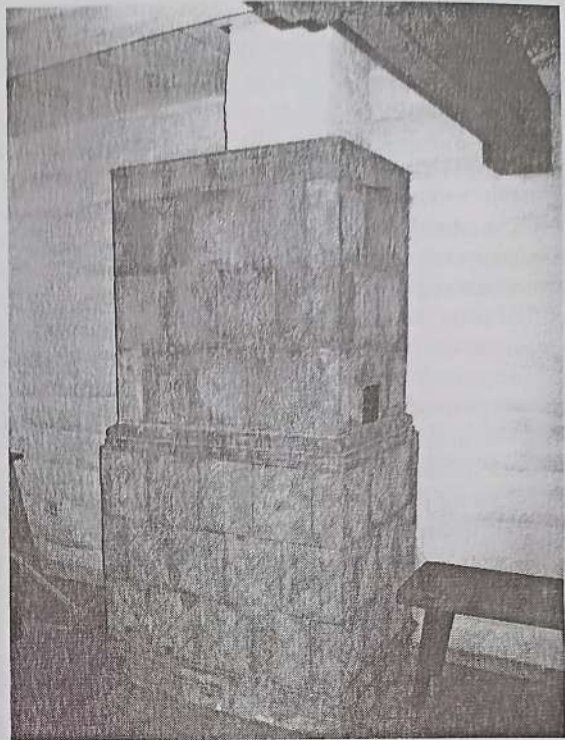
Розмаїття форм і розмірів груб демонструють відсутність уніфікованого стандарту для пічного набору. Кількість кахлів одного пічного набору могла складати 160 – 380 і більше кахлів, все залежало від габаритів груб і розмірів кахлів. (2, 261) Габарити груб, в свою чергу, залежали від об'єму приміщень, в яких вони стояли, та місця положення в інтер'єрі.

Декоративний шар груби або варистої печі міг складатися із рельєфних теракотових, рельєфних глазурованих, рельєфних поліхромних, плоских мальованих кахлів. Розмаїття орнаментів безмежне. Зразки, опубліковані в окремих статтях та монографіях, презентують кахлі вкриті геометричним (сітчастим), рослинним (вазон, ліри, ліани, вільні мотиви), солярним орнаментами, сюжетними (кіннотники, портрети, анімалістичні картинки) зображеннями тощо. Реконструйовані або реставровані груби XVII – XVIII ст. демонструють такий порядок пічного набору: кахлі геометричного орнаменту зазвичай розміщали в нижньому ярусі, анімалістичні, портретні, сюжетні, рослинні — в верхньому. Археологічні матеріали та писемні джерела вказують на намагання майстрів ставити кахлі щільно одна до одної, так щоб не порушувати «килимовості» орнаменту. Якщо й виникали шви між кахлями, вони не розбивали рисунок, тому що їх робили неширокими (до 3 мм) та прописували суриком або фарбами відповідного кольору. Теракотові кахлі білили зовні. (2, 265-266)

Кріплення кахлів на тіло печі очевидно проводилось двома шляхами. Перший із них описують Гугля О. та Гугля В.: «...Вірогідно, що при муруванні комину використовувався шаблон, виготовлений з лози або очерету, про що свідчать тонкі жолобчасті відбитки на обмазці. Ставився він на дошку, яку тримали вставлені в підпиччя ніжки. До нього прилаштовували нижні карнизні і перший ряд лицьових кахлів, зв'язаних між собою глиною. Потім на шаблон накладався шар глини, в який утоплювався кожний наступний шар кахлів. З початком експлуатації шаблон спалювали». (3, 84) В даному випадку кахлі прикріплюються до глинобитних стінок комину.

Другий метод описаний у виданнях «Печи. Камини. Популярная энциклопедия», «Как построить печь, камин, баню», «Печи и камини». Цим методом користувались, якщо треба було прикріпити кахлі до тіла цегляної печі. Такі кахлі мають отвори в румпах. Їх клали одночасно з кладкою цегли. Для цього через отвори в румпі кожної кахлі пропускали металевий штир, до якого кріпили проволочку у вигляді «вусиків» або петлі. По ходу росту цегляної кладки ці «вусика» лежали на цегляний ряд, наступний ряд цегли їх замурував — таким чином кахлі тримались на стінці груби. (10, 380-381; 6, 185-187; 5, 282-286)

Крім того, на підготовчому етапі Чергик Н.Ю. було проведено дослідження кахлів XVII – XVIII ст. з фондової колекції Національного заповідника «Хортиця». Результатом роботи став каталог «Пічні кахлі XVII – XX ст. фондзбірки Національного заповідника «Хортиця». В каталозі розміщено описи більше п'ятисот одиниць збереження. Основне комплектування збірки пічних кахлів пов'язане, та Покровської Запорозьких Січей. Дбайливо зібрані до дрібніших фрагментів, ці кахлі не просто стали частиною колекції, а, власне, утворили її. Аналіз цих знахідок дозволив створити розгалужену

класифікацію українських пічних кахлів XVIII ст. Наприклад, за місцем розташування на печі ми маємо стінні, поясові, карнизні кахлі. Кожен вид представлений фронтальними (з однією орнаментованою стороною) та кутовими варіантами (з двома орнаментованими сторонами, одна з яких складає 1/2 від фронтального боку). Колекція демонструє широке використання гончарями XVIII ст. як «килимових» композицій, розрахованих на продовження орнаменту в сусідніх кахлях, так і «статичних» зображень, схожих на глиняні рельєфні картинки, обмежені простором однієї плитки. В області декору, збірка презентує збагаченні квітковими елементами сітчасті композиції, щедро «оброслі» лінії рельєфів S-подібних та ліроподібних композицій, доповнені скромними флористичними мотивами готичні аротні композиції, сюжетні кахлі також не позбавлені рослинності (наприклад, фантастичні тварини, дракон та грифон, м'яко торкаються лапами вигнутої стеблини; у кіннотників в одному варіанті воїн фігурує на тлі дрібних квіток, в іншому — вершник тримає велику квітку в руці). (11)

Оскільки, єдиного пічного набору фондовий матеріал Національного заповідника «Хортиця» не презентує, було вирішено із наявного матеріалу скласти потенційно можливі пічні набори. При цьому ми виходили із принципу, що ширина кахлів нижнього і верхнього ярусу має бути однаковою, а перепад кутового пояску від нижнього до верхнього ярусу має складати 1/4 від ширини стінних кахлів. Враховуючи цей принцип нам вдалося підібрати кахлі, які б потенційно могли скласти єдиний пічний набір. На підставі цих наборів у 2005 році були розроблені три графічні реконструкції кахляних груб. (15)

У 2007 році членом спілки художників України Гресиком С.В. були розроблені проекти діючих груб і варистих печей для експозиційних та рекреаційних об'єктів історико-культурного комплексу «Запорозька Січ». (12; 13). У відповідності до цих проектів Гресиком С.В. та народним майстром України Вільчинським О.О. були виготовлені три пічних набори: для теракотової груби у спальні «Будинку Кошового отамана», для зеленої полив'яної груби у світлиці «Будинку Кошового отамана», для кутової теракотової груби у «Військовій Канцелярії». Слід сказати, що новороби повторюють орнаменти кахлів фондової колекції Національного заповідника «Хортиця», але не відповідають розмірам оригіналів (новороби більші по висоті і ширині). Проект передбачав метод кріплення кахлів до цегляних стінок груби металевим дротом і металевими вусиками. Для цього в верхньому і нижньому полігоні румп перфоратором були зроблені отвори. Через отвори вставлявся штир, до якого кріпились вусики. Вусики вкладались в цегляну кладку по ходу зведення груб. Внутрішній простір між стінками кахлів заповнювався глиняним розчином та битою червоною цеглою, із якої складалась і сама піч (Фото 2.).

Нашим бажанням було якомога щільніше стикування кахлів геометричного орнаменту, щоб не розривати «килимовості» композиції. Проте, уже попередній розклад новоробів показав, що основна умова для формування пічного набору (однакова ширина стінних кахлів верхнього і нижнього ярусу) не була виконана (Фото 1). Тому нам довелося або розсувати кахлі, або стісувати їх боки, щоб досягти, так би мовити, однакової ширини стінних кахлів. На цоколі, поясі та карнизі довелося різати по одній кахлі, щоб ці профільовані частини груб не виступали за площину груби. Після замазки швів між кахлями глиняним розчином в колір черепка кахлів, виведення димарів та очистки груб від будівельного забруднення — результат виявився цілком пристойним. Тепер триває післябудівельний догляд за грубами: зняття висолів, що періодично з'являються на поверхні теракотових кахлів (Фото 3, 4, 5).

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Аршакуни О.К. Народное зодчество Пскова: (Архитектурное наследие Ю.П. Спегальского). М.: Стройиздат, — 1987. С. 199.:ил.
2. Баранова С.И. Москва изразцовая. М.: АНО ИЦ «Москвоведение»; ОАО «Московские учебники», — 2006. С. 400.:ил.
3. Гугля О., Гугля В. кахляна піч XVII століття: реконструкція.//Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні: Збірка наукових статей. — Вип. 8. — 1999. С. 82-85.
4. Колупаєва А. Українські кахлі XIV – початку XX століть. Історія. Типологія. Іконографія. Ансамблевисть. Львів, — 2006. С. 383.:ил.
5. Коробейников А. Печи и камины. Ростов на Дону: Феникс, — 2000. С. 316.
6. Литавар В.В., Кайданов Г.Л. Как построить печь, камин, баню. Минск: Урожай, — 1999. С. 270.
7. Маслих С.А. Русское изразцовое искусство XV - XIX веков. М., — 1976;1983.
8. Немцова Н.И. Исследование и реставрация русских изразцовых печей XVII - XVIII веков. М., — 1989: режим доступу <http://www.archeologia.ru/Library/book>
9. Немцова Н.И. Реконструкция изразцовых печей в доме Сапожникова в Гороховце.//Сов.археология. — 1985. — №4. С. 198-212.
10. Печи. Камини. Популярная энциклопедия. Минск :Парадокс, — 1999. С. 494.
11. Пічні кахлі XVII – XIX ст. з фондозбірки Національного заповідника «Хортиця». Каталог. Запоріжжя, — 2010. С. 97.: ил.
12. Проектування художньо-оформлювальних робіт в історико-культурному комплексі «Запорозька Січ» Національного заповідника «Хортиця». Проектування печей. Том 15. Будинки кошового.//Науковий архів НЗХ, справа № 481.13, — 2006 р.

13.Проектування художньо-оформлювальних робіт в історико-культурному комплексі «Запорозька Січ» Національного заповідника «Хортиця». Проектування печей. Том 16. Канцелярія.//Науковий архів НЗХ, справа № 481.14, — 2006 р.

14.Тищенко О.Р. Історія декоративно-прикладного мистецтва України (XIII – XVIII ст.). К.: Либідь, — 1992. С. 190.:іл.

15.Чергик Н.Ю. До питання використання етнографічних досліджень Д.І. Яворницького при створенні графічних реконструкцій кахляних печей XVIII ст. (із залученням матеріалів археологічних досліджень на Кам'янській Січі).//Заповідна Хортиця: Збірник праць. Вип.1. Запоріжжя: Дике Поле, — 2006. С. 152-160.

ЧИРСЬКА М.В.,
науковий співробітник відділу
охорони пам'яток історії та культури
Національного
історико-меморіального заповідника
«Поле Берестецької битви»

УВІКОВІЧЕННЯ ПАМ'ЯТІ ГЕРОЇВ ПІД БЕРЕСТЕЧКОМ

Берестецька битва літку 1651 року з її героїчними і трагічними сторінками впродовж віків залишалась жити в народній пам'яті. Як і кожна битва, мала вона своїх героїв і мучеників, які віддали своє життя в обороні віри, волі і незалежності свого народу. Тому й питання пошанування полеглих козацьких лицарів впродовж віків залишалось актуальним для українців.

Першим виявом народної пошани і пам'яті про полеглих під час Берестецької битви є хрести — пам'ятники на безіменних могилах ще в XVII столітті. В даний час невеличкий козацький цвинтар знаходиться в селі Острів на урочищі Монастирщина. Саме тут знайшли місце вічного спочинку козаки і селянські повстанці, які загинули поблизу переправ у день відступу з табору 10 липня 1651 року. Очевидно, місцеві жителі зібрали тіла загиблих, поховали їх на цьому пагорбку і, за місцевим звичаєм, поставили кам'яні хрести. (3; 47)

Тим самим мешканці Волині увічнили пам'ять про полеглих козаків і підкреслено народну переконаність у праведності справи, за яку вони полягли. Без сумніву, що ховали полеглих саме за православним християнським звичаєм, а самі хрести були виготовлені волинськими майстрами, поставлені і освячені священиками. Хрести невеликі за розмірами, але їх виконавці вміли надати їм таких пропорцій, такого незбагненого точного співвідношення деталей, що вони справляють враження монументально — величавих мистецьких об'єктів. В урочищі Монастирщина раніш було чотири таких хрести. Сьогодні, один з них, на якому зберігся напис: «Зде лежаше воїни», знаходиться в експозиції Київського історичного музею, другий – під престолом у вівтарі Михайлівської церкви, що на території НІМЗ «Поле Берестецької битви». На козацькому ж цвинтарі залишилось два кам'яні хрести. Один з них вищий, простої роботи, без будь — яких написів. Рамена іншого хреста майже сягають землі; на одному його боці — напис характерними для XVII століття кириличними літерами зі скороченнями й титлами: «Цар Ісус Христос», з іншої сторони ледь помітна дата «1651». (2; 140) Це були перші пам'ятники героям Берестецької битви типові для давньої української меморіальної пластики.

Поховати тоді вдалося не багатьох, а ось більша кількість вбитих лицарів під Берестечком чекали дня коли про їхню героїчну смерть на полі бою за волю і незалежність України дізнається і помолиться весь український народ. Душі тисячі безіменних лицарів нашої свободи прагнули отої живої води — нашої молитви, нашої пам'яті і нашої шани.

«Лежать сини українські,
З жажди умлівають, —
Води, води, милий Боже! —
Душі догоряють...»
(Г. Воробкевич)

І лише на початку XX століття на місці Берестецької епопеї була возведена національна Святиня, яку й назвали «Козацькими могилами». Цей унікальний меморіальний комплекс було побудовано на острові Журавлиха. З 1910 по 1914 рік побудовано величний храм-пам'ятник — Свято-Георгіївську церкву у підземеллях якої знаходиться саркофаг з численними останками загиблих на полі бою козаків і повстанців. Сюди ж у 1912 році з сусіднього села Острів перенесено Михайлівську церкву, архітектурну споруду XVII ст., і відбудовано за первісним планом. Сьогодні обидва храми творять органічний ансамбль. Він поєднує чи не найдавнішу волинську церкву, побудовану на передодні Берестецької битви — зі спорудженою у 1914 році церквою святого Георгія, яка символізує невмирущу народну пам'ять про цю подію.

В ідейному задумі будівлі Георгіївського храму-пам'ятника є своєрідна риса, яка вирізняла його з — посеред споруд традиційного храму. Припускаючи, що на Козацькі могили у щорічних поминальних богослужіннях в Дев'яту п'ятницю після Великодня будуть присутні тисячі людей, вирішили, що